

Харківський національний університет внутрішніх справ

В. П. Ємельянов

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

**Основні питання
вчення про злочин**

Науково-практичний посібник

Харків
«Право»
2018

УДК 343.2(075)

Є60

*Рекомендовано до друку вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 30.05.2018 р.)*

Рецензенти:

О. О. Житний – доктор юридичних наук, професор;
В. Б. Харченко – доктор юридичних наук, професор;
П. В. Хряпінський – доктор юридичних наук, професор

Ємельянов В. П.

Є60 Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. / В. П. Ємельянов. – Харків : Право, 2018. – 142 с.

ISBN 978-966-937-431-8

У посібнику на підставі Конституції України, чинного Кримінального кодексу України та досягнень науки кримінального права висвітлюються основні питання вчення про злочин Загальної частини кримінального права України, у тому числі деякі дискусійні питання, а також даються певні відомості про зарубіжне кримінальне законодавство.

Для аспірантів, ад'юнктів та викладачів юридичних закладів вищої освіти, наукових і практичних працівників, а також студентів і курсантів.

УДК 343.2(477)(075)

ISBN 978-966-937-431-8

© Ємельянов В. П., 2018
© Видавництво «Право», 2018

ВСТУП

Вчення про злочин є основоположною проблематикою сучасної кримінально-правової теорії та практики протидії злочинності, оскільки Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Це потребує комплексних наукових досліджень загальнотеоретичних та спеціальних питань, пов'язаних з визначенням злочину як соціального та як правового явища, встановлення його основних характеристик. Хоча зазначеним питанням присвячено багато наукових та навчальних видань, однак у сучасній навчальній літературі замало враховуються ті наукові праці, в яких категорія «злочин» розглядається у тісному взаємозв'язку з категорією «незлочин», тобто з такими положеннями, як позитивна кримінальна відповідальність, правомірний вчинок (правомірна поведінка), склад правомірного вчинку та інших обставин, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності, кримінально-правова кваліфікація, що включає в себе кваліфікацію злочинів та кваліфікацію не-злочинів. Водночас досконалого вивчення потребують питання щодо співвідношення злочину як конкретного акту вольової свідомої поведінки особи, що містить певні об'єктивні та суб'єктивні властивості, та складу злочину як правової характеристики цього вольового акту, співвідношення кримінального права як галузі законодавства та як галузі права, а, відповідно, і співвідношення джерел кримінального законодавства та кримінального права, положення щодо визначення науки кримінального права, її предмета, методології, науково обґрунтованих підстав та принципів криміналізації (декриміналізації) суспільно небезпечних діянь, а також питання стосовно визначення кримінального права як навчальної дисципліни.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

1.1. Значення поняття «кримінальне право»

Поняття «кримінальне право» в українській мові, а також у більшості мов європейських держав і США походить від латинського слова «сгіте», що означає «злочин». Відповідно Кримінальний кодекс України – це кодекс про злочини, який містить ознаки злочинів та встановлює відповідальність за їх вчинення, а також передбачає інші кримінально-правові наслідки.

У сучасній кримінально-правовій літературі немає однозначного розуміння стосовно тих значень, в яких може використовуватись поняття «кримінальне право».

Одні автори вважають, що поняття «кримінальне право» можливе та доцільно використовувати у чотирьох значеннях: 1) як галузь законодавства; 2) як галузь права; 3) як різновид юридичної науки; 4) як навчальна юридична дисципліна¹.

Водночас низка науковців виокремлюють поняття «кримінальне право» у трьох значеннях, а саме: 1) як галузь права; 2) як наука кримінального права; 3) як навчальна дисципліна², тим самим ототожнюючи поняття кримінального права як галузі законодавства і як галузі права. Однак така позиція викликає сумнів у її точності, оскільки кримінальне право як галузь законодавства і як галузь права – це хоча досить близькі, але не тотожні поняття. Вочевидь тому деякі закони іноді характеризуються у суспільстві як «неправові».

---

¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв ; наук. ред. В. А. Клименко та М. І. Мельник. Київ : Прав. джерела, 2002. С. 4.

² Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. С. 12.

Галузь права, хоча й будується на галузі законодавства, але не вичерпується цим і містить багато інших складових, тобто «галузь права» є більш широким поняттям, ніж «галузь законодавства», про що прямо вказується також у рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання).

Отже, у цьому рішенні Конституційного Суду України вказується таке: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права у суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України»¹.

Таким чином, поняття «кримінальне право» слід розглядати у вивщевказаних *чотирьох* значеннях.

1.2. Кримінальне право як галузь законодавства

Поняття кримінального права як галузі законодавства чітко надається у ст. 3 Кримінального кодексу України, яка має назву «Законо-

---

¹ Рішення Конституційного Суду України від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Справа № 1-33/2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. Заголовок з екрана.

давство України про кримінальну відповідальність» та містить такі положення:

«1. Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноєвропейських принципах і нормах міжнародного права.

2. Закони України про кримінальну відповідальність, прийняті після набрання чинності цим Кодексом, включаються до нього після набрання ними чинності.

3. Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом.

4. Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

5. Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України»¹.

З урахуванням зазначених положень можна констатувати, що *предметом* кримінального права як галузі законодавства є законодавство про кримінальну відповідальність та інші кримінально-правові наслідки.

На *метод* кримінального законодавства прямо вказується у ч. 2 ст. 1 КК, відповідно до змісту якої він складається з двох частин: 1) визначення, які суспільно небезпечні діяння є злочинами; 2) визначення, які покарання застосовуються до осіб, що вчинили злочини.

З предметом і методом кримінального законодавства тісно пов'язані його завдання та функції.

Згідно з ч.1 ст. 1 КК України цей Кодекс має своїм *завданням* правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Тому *основною функцією* кримінального законодавства є *охорона функція*. Вона пов'язана з предметом та завданнями кримінально-

---

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. Заголовок з екрана.

го законодавства, бо відповідно до ч. 1 ст. 1 КК цей Кодекс здійснює правове забезпечення саме охорони, а не регулювання зазначених тут сфер життєдіяльності людей. У ч. 1 ст. 1 КК прямо вказується також на *запобіжну (превентивну) функцію* кримінального законодавства, яка тісно пов'язана з його методом, оскільки встановлюючи, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання застосовуються до осіб, що вчинюють злочини, законодавець тим самим спрямовує громадян на відмову від вчинення таких діянь. При цьому деякі норми кримінального законодавства виконують *регулятивну функцію*, але не стосовно сфер життєдіяльності людей, а щодо сфери застосування певних кримінально-правових норм. Це такі, наприклад, норми, які вказують на обставини, що виключають злочинність діяння (необхідна оборона, крайня необхідність, фізичний або психічний примус, виконання наказу або розпорядження та ін.), норми про звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, погашення та зняття судимості, норми, які роз'яснюють зміст певних термінів, що використовуються у Кодексі, тощо.

У кримінальних кодексах деяких пострадянських держав прямо вказується також на *виховну функцію*, яка пов'язана з одним із відповідних завдань цього Кодексу (ст. 2 КК Республіки Білорусь, ст. 2 КК Республіки Таджикистан, ст. 2 КК Республіки Узбекистан).

Отже, *кримінальне право як галузь законодавства – це система юридичних норм, прийнятих Верховною Радою України, що визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, види і розміри покарань за ці злочини, а також інші кримінально-правові наслідки.*

Система кримінального законодавства (законодавства про кримінальну відповідальність) визначається системою Кримінального кодексу України, оскільки відповідно до частин 1 і 2 ст. 3 КК законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, а знов прийняті закони України про кримінальну відповідальність включаються до нього після набрання ними чинності.

Усі кримінально-правові норми, що містяться у Кодексі та становлять його систему, поділяються на дві частини – Загальну й Особливу. *Загальна частина* містить норми загального характеру, в яких визначаються завдання та функції кримінального законодавства,

підстава кримінальної відповідальності, чинність кримінального законодавства у просторі та часі, поняття злочину, суб'єкта злочину, форм та видів вини, порядок застосування покарання та інших заходів кримінально-правового характеру, обставини, що виключають злочинність діяння, підстави і порядок звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, погашення та зняття судимості тощо. *Особлива частина* Кодексу містить норми, що визначають конкретні види злочинів зі вказівкою покарань за ці злочини.

Виходячи з цього, а також враховуючи положення частин 3 і 5 ст. 3 КК, слід дійти висновку, що єдиним джерелом кримінального права як галузі законодавства є Кримінальний кодекс України, оскільки злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом. Що ж стосується положень Конституції України та чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, то поки вони не будуть відбиті у відповідних статтях КК України, не можуть застосовуватися правоохоронними органами і судом з метою притягнення конкретних осіб до кримінальної відповідальності, тобто не мають прямої дії щодо визначення злочинності та караності діяння, а тому не можуть бути безпосередніми джерелами кримінального законодавства. Інша справа, що вони, маючи вплив на будовання кримінального законодавства, можуть розглядатися в якості джерел кримінального права як галузі права, яке, у свою чергу, не обмежується лише кримінально-правовими нормами та має багато інших складових частин. У зв'язку з цим слід цілком погодитись із тими авторами, котрі положення Конституції України, КК України та чинних міжнародних договорів поряд з постановами Пленуму Верховного Суду України та рішеннями Конституційного Суду України розглядають в якості джерел кримінального права як галузі права¹. Але саме галузі права, а не галузі законодавства, бо як джерело кримінального законодавства може бути тільки КК України.

---

¹ Див., наприклад: Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. С. 14–16.

1.3. Кримінальне право як галузь права

Кримінальне право як галузь, як підсистема системи права – поняття більш широке і відповідно до положень зазначеного вище рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 охоплює не тільки кримінальне законодавство з його предметом, методом, завданнями та функціями, але також принципи кримінального права, правозастосування та правотворчість.

Принципи кримінального права – це основні, провідні засади, які визначають побудову кримінального законодавства, правозастосовну та правотворчу діяльність. Механізм дії принципів кримінального права полягає в тому, що вони є підґрунтям правової свідомості осіб, які мають безпосереднє відношення до застосування кримінального закону чи його вдосконалення. Хоча КК України не містить норм, у яких би безпосередньо визначалися принципи кримінального права, але вони чітко та досконало розроблені кримінально-правовою наукою, об'єктивно існують і обумовлюють зміст кримінально-правових норм, їх застосування та вдосконалення.

Це такі принципи, як:

1. *Принцип законності*. Він означає: 1) злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України (ч. 3 ст. 3 КК); 2) ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину та підданий кримінальному покаранню без вироку суду та відповідності закону (ч. 2 ст. 2 КК); 3) застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч. 4 ст. 3 КК); 4) особа, визнана винною у вчиненні злочину, користується правами та несе обов'язки, встановлені законом.

2. *Принцип винної відповідальності (принцип суб'єктивного ставлення у провину)*. Відповідно до ч. 2 ст. 2 КК особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Тобто особа підлягає кримінальній відповідальності лише за ті суспільно небезпечні діяння, які

вчинені нею винно, відносно яких встановлена її винність щодо їх вчинення. Тому об'єктивне ставлення у провину, тобто відповідальність за безвинне заподіяння шкоди, суперечить принципам кримінального права України і відсутнє у кримінальному законі.

3. *Принцип особистої відповідальності.* Цей принцип означає, що ніякі інші особи (близькі родичі та ін.) не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за діяння, які вони не вчинювали. До кримінальної відповідальності може бути притягнута лише та особа, яка вчинила злочин.

4. *Принцип справедливості.* Згідно з цим принципом покарання та інші заходи кримінально-правового характеру повинні бути справедливими, тобто відповідати характеру та ступеню суспільної небезпечності діяння та особистості винного. До принципу справедливості слід віднести і таке передбачене ч. 3 ст. 2 КК положення, що ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

5. *Принцип гуманізму.* Він означає, що покарання та інші заходи кримінально-правового характеру не мають на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність (ч. 3 ст. 50 КК).

Правозастосування не тільки реалізує законодавчі приписи, але й має зворотний вплив на кримінальне законодавство шляхом виявлення його недоліків, надання тлумачень, створення судової практики, що може стати підставами для внесення певних змін та доповнень до чинного кримінального законодавства. Правозастосування здійснюється на таких трьох основних рівнях: 1) діяльність правоохоронних органів та судів; 2) постанови Пленуму Верховного Суду України; 3) рішення Конституційного Суду України, в яких надаються тлумачення певних положень кримінального законодавства або ці положення визнаються неконституційними.

Правотворчість здійснюється з метою вдосконалення кримінального законодавства і може охоплювати як окремі кримінально-правові норми, так і Кримінальний кодекс у цілому. Зокрема, в українській державі у різні періоди її історії діяли Кодекси, прийняті у 1922, 1927, 1960 роках, а в сучасний період чинним є Кримінальний кодекс України, який прийнятий у 2001 р. Суб'єктом правотворчості є Верховна

Рада України (законодавець), оскільки відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами та відповідальність за них, а право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України згідно з ч. 1 ст. 93 Конституції України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України. Якість та ефективність правотворчості значною мірою залежить від того, наскільки вона обумовлена потребами правозастосування та науково обґрунтована.

1.4. Наука кримінального права

Наука кримінального права – це система наукових положень, понять, поглядів та уявлень про соціальну обумовленість і сутність кримінального закону, підстави і принципи криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь, злочини і покарання та інші заходи кримінально-правового характеру, а також ефективність застосування кримінально-правових норм та шляхи їх удосконалення. Тобто кримінальне право як галузь законодавства і як галузь права виступає для кримінально-правової науки предметом вивчення. В ході цього вивчення наука кримінального права здійснює наукове тлумачення чинного кримінального законодавства, виявляє його прогалини та суперечливості, приділяє увагу слідчо-судовій практиці та виявленню її типових помилок і на цих підставах розробляє рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики.

Водночас наука кримінального права вивчає не тільки чинне кримінальне законодавство, але і його історію та перспективи розвитку. При цьому це вивчення здійснюється у порівнянні вітчизняного законодавства з колишнім та чинним кримінальним законодавством зарубіжних країн, а також з нормами міжнародного права.

Таким чином, *предмет науки* кримінального права включає: 1) надання коментарів до чинного кримінального законодавства; 2) вивчення історії вітчизняного кримінального законодавства; 3) порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного кримінального зако-

нодавства; 4) дослідження міжнародного кримінального права; 5) вивчення історії та сучасного стану правозастосування; 6) вивчення розробок та поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців; 7) розробка пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики з урахуванням соціальної обумовленості, підстав і принципів криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь.

Підстави і принципи криміналізації (декриміналізації) суспільно небезпечних діянь – це наукові засади законотворчої діяльності, узгодженість з якими значно підвищує якість та ефективність кримінального закону.

Питання щодо криміналізації (декриміналізації) суспільно небезпечних діянь докладним чином розроблені сучасною кримінально-правовою наукою, однак, на жаль, не завжди враховуються при розробці та прийнятті певних законів про кримінальну відповідальність, що може породжувати недосконалість цих законоположень та суперечливість правозастосовної практики. Отже, враховуючи проведені наукові дослідження з цього питання¹, вважаємо за можливе коротко надати таку характеристику цим підставам і принципам криміналізації (декриміналізації).

Поняття *«підстави криміналізації (декриміналізації)»* означає ті процеси, що відбуваються в матеріальному та духовному житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність встанов-

---

¹ Див., наприклад: Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. М. : Наука, 1982. С. 204–242; Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження : монографія ; за заг. ред. В. П. Ємельянова. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. С. 14–35; Дзундза В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. С. 30–70; Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. С. 28–58; Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. С. 63–85; Бандурка І. О. Злочини проти моральності у сфері статевих стосунків : монографія. Харків : Золота миля, 2012. С. 67–75; Ємельянов М. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство : монографія. Харків : Право, 2014. С. 49–56.

лення кримінально-правової охорони тих чи інших сфер життєдіяльності людей або скасування такої, тобто підстави криміналізації (декриміналізації) – це те, що створює дійсну потребу в кримінально-правовій новелі.

Підстави криміналізації можуть бути різними, але як основні й типові в науці виділяють такі шість підстав:

1) несприятлива динаміка певного виду суспільно небезпечних діянь, які раніше не визнавалися кримінально караними;

2) виникнення або суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин, що відбувається на базі економічного чи технічного прогресу;

3) відкриття шкідливих наслідків господарської та іншої діяльності, у зв'язку з чим виникає необхідність обмежити її певні форми та межі;

4) суттєва і раптова зміна соціального, економічного чи політичного стану, що може обумовити превентивну криміналізацію, яка здійснюється ще до того, як відповідні можливі суспільно небезпечні діяння отримають реальну розповсюдженість;

5) такий розвиток суспільства, що визначає нетерпимість, особливо небезпеку певних діянь, з якими раніше доводилось (або можливо було) миритися, але за нових умов подібні діяння опиняються у суперечності з існуючим ладом суспільного життя або отримують реальну базу для їх виконання;

6) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами.

Для криміналізації суспільно небезпечних діянь зовсім не обов'язково, щоб усі зазначені підстави мали місце одночасно й у сукупності, бо може бути цілком достатнім будь-якої однієї або деяких із цих підстав.

Відповідно відсутність, суттєва зміна чи зникнення зазначених підстав або деяких з них породжує необхідність у декриміналізації тих чи інших діянь, які раніше визнавалися злочинами.

Принципи криміналізації в кримінально-правовій науці становлять найбільш абстрактний і загальний рівень забезпечення і обґрунтування кримінально-правової законотворчості, тобто як ті відправні позиції, урахування яких необхідне при будь-якій зміні кримінального законодавства.

Розрізняють дві групи принципів криміналізації:

1. *Соціальні та соціально-психологічні принципи криміналізації*, тобто принципи, що відбивають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності, забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик розвитку суспільства та відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості й стану суспільної думки.

2. *Системно-правові принципи криміналізації*, тобто принципи, що визначаються вимогою внутрішньої логічної несуперечливості системи кримінально-правових норм.

Соціальні та соціально-психологічні принципи криміналізації – це такі принципи, як:

- 1) принцип суспільної небезпечності;
- 2) принцип відносної поширеності діяння;
- 3) принцип домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації;
- 4) принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації.

Системно-правові принципи криміналізації поділяються на *загальноправові* та *кримінально-правові* системні принципи.

Загальноправові системні принципи – це такі, як:

- 1) принцип конституційної адекватності;
- 2) принцип системно-правової несуперечливості;
- 3) принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості;
- 4) принцип процесуальної здійсненності переслідування.

Кримінально-правові системні принципи – це такі, як:

- 1) принцип безпрогалинності та ненадмірності заборони;
- 2) принцип визначеності та єдності термінології;
- 3) принцип повноти складу злочину;
- 4) принцип домірності санкцій та економії репресії.

Отже, розглянемо, що означають зазначені принципи криміналізації.

Принцип суспільної небезпечності означає, що лише те діяння може бути криміналізоване, суспільна небезпечність якого є досить

високою. При цьому суспільну небезпечність у кримінально-правовій науці визначають як внутрішню, об'єктивну, стрижневу властивість злочину, що існує в реальній дійсності незалежно від законодавчого процесу, у зв'язку з чим завдання законодавця полягає в тому, щоб правильно оцінити життя суспільства та ухвалити рішення про віднесення певних діянь до кримінально караних.

Принцип відносної розповсюдженості діяння полягає в тому, що закон про кримінальну відповідальність є реакцією суспільства і держави на такі суспільно небезпечні вчинки, які, принаймні, є реально можливими, тобто являють собою прояви загальних тенденцій і закономірностей, а тому можлива їх повторюваність.

Принцип домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації говорить про те, що наскільки б не була суспільно небезпечною та чи інша поведінка, її криміналізація ніколи не може розглядатись як абсолютне благо, бо вона завжди являє собою жертвування одними інтересами суспільства заради інших, більш значущих. У науковій літературі давно вже визнано, що кримінальний закон уражає не тільки винного, але й ні в чому не винних членів його родини, що він не тільки рятує суспільство від злочинця, але й розриває у засудженого не лише злочинні, але й корисні, позитивні соціальні зв'язки. Однак суспільство переконано, що позитивні соціальні результати застосування кримінального закону істотно перевищують негативні наслідки криміналізації.

Принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації вказує на те, що кримінально-правова політика є складовою частиною політики держави у сфері протидії злочинності. Вона полягає у виробленні стратегії, головних завдань, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинність¹.

Принцип конституційної адекватності наголошує, що базою нашого законодавства, у тому числі кримінального, є Конституція України, положенням якої повинні відповідати всі положення кримінального закону.

---

¹ Див. докладніше: Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : Атіка, 2005. 332 с.